
Mantık Araştırmaları Dergisi

Journal of Logical Studies

Aldatanların Söylem Dili Safsata

Yazar(lar) | Author(s): Mustafa ÜLKÜ

Bu makaleyi kaynak gösterin | Cite this article:

Ülkü, M. "Aldatanların Söylem Dili Safsata". Mantık Araştırmaları Dergisi 4 (2022): 90-97

Bu makaleye çevrimiçi ulaşın | See this article online:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2845812>

ISSN 2687-3125 | e-ISSN 2687-3125

Aldatanların Söylem Dili Safsata

Mustafa ÜLKÜ

 ORCID: 0000-0001-7085-005X

Doç. Dr. Şerefettin ADSOY

Ankara: Elis Yayınları, Mayıs 2022, 256 Sayfa

ISBN: 978-605-9513-64-7

Bir anlatıma başlarken meşru gerekçenin ve temellendirmenin başlangıçta sunulması, anlatıcının safsata yapmayacağına bir göstergesi olarak görülebilir. Yazarın, önsözde yaptığı da tam olarak meşru gerekçe gösterme ve temellendirme. Önsözde mantığın ne olduğu ve ne amaçla var olduğu belirtilmekte; doğru ve geçerli birer bilgi olarak sunulan verilerin ne derece geçerli olduğunun ve bunların birer bilgi olup olmadığının belirlenmesinin mantığın sorumluluğunda olduğu ifade edilmektedir. Mantığın meşruiyetinin açıklanmasının ardından; safsatanın neden bir problem olduğu ve niçin safsata hakkında bilgi edinmemiz gerektiği irdelenmektedir. Yazara göre içinde bulunduğumuz çağ; kendini yetkin bir uzman olarak vehmedenlerin, insanları arzuları ve çıkarları doğrultusunda kandırmak ve yönlendirmek isteyenlerin sayıca çok olduğu bir çağdır. Sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının oldukça geliştiği ve yaygınlaştığı günümüzde safsata bombardımanına uğramamız, bilişsel bir işkenceye maruz kalmamız kaçınılmazdır. İşkenceden kaçınabilmek, safsataların farkına varabilmek ve ondan korunabilmek için de yine safsata konusunda yetkinleşmemiz oldukça önemlidir.

Eser girişin ardından “Tasdik Çeşitleri ve Beş Sanat”, “M.Ö. 5. Yüzyıl Atinası ve Sofistler” ve “Safsata, Safsatanın Oluşumu ve Çeşitleri” başlıklarını taşıyan üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; tasdik konusu irdelenmektedir. Tasdiğin oluşumu, tasdik türleri ve tasdiğe dair diğer konular incelendikten sonra; kıyasın oluşumu, sonuç vermesi için taşıması gereken esaslar, kesinlik ve geçerlilik bakımından neden ve nasıl farklılık gösterdiğiyle birlikte kıyasın kullanım alanlarına yer verilmektedir. İkinci bölümde; sofistlerin ve safsatanın dizgesel bir biçimde ortaya çıkışı için elverişli olan sosyal zemine, ortaya çıkışı tetikleyen etkenlere ve bu ortaya çıkışın sonuçlarına yer verilmektedir. Üçüncü bölümdeyse safsatanın içeriği, mahiyeti, ele alınışı, işleyişi gibi

konulara yer verilmekle birlikte safsata türleri büyük bir kısmı hayatın içinden olan örnekler kullanılarak açıklanmaktadır.

Giriş bölümünde yazar, safsatanın kendisi sayesinde gerçekleştiği insan nefsinin bir analiziyle söze başlamaktadır. Yazar, aldatanların aldatmalarının temel sebebinin arzu gücü üzerine temellendiğini düşünmekte ve bu durumu kısaca şöyle özetlemektedir: “İnsan, herhangi bir şeyi arzularken onun faydalı veya iyi olduğuna dair vardığı kanaatten dolayı onu arzulamaz. Aksine insan, söz konusu şeyi arzulandığından dolayı onu iyi ve faydalı gördüğü gibi, tiksindiği veya kaçındığı şeyi de zararlı ve kötü olarak görür.” Haliyle akıl yetisinin öncelendiği bir düşünme biçimi bir kenara bırakılır ve akıl, arzunun emellerine alet edilebilir. Arzu ve iştah, iyi ve faydalı bulduğu şeye yönelip akli kullanarak hedefine ulaşmaya çalışır. Akıl, yöneten olması gerekirken yönetilen durumuna düşer ve arzunun bir aracı haline getirilir. Bu uğurda takip edilen yol da aldatmadır ve bu eylem bilinçli olarak gerçekleştirilir. Akıl ile arzudan hangisinin önceleneceğine dair bu seçimde belirleyici etken, düşünen öznenin hakikate mi yoksa menfaate mi öncelik verdiği sorusunda gizlidir. Muhatap (aldatılan) ise aldatıldığından haberdar değildir. Zira haberdar olsaydı aldatma/aldatılma eylemi gerçekleşmez yahut gerçekleşen eyleme aldatma/aldatılma denilemezdi. Son olarak yazar, söylem ve eylem birlikteliğine değinerek söz konusu bu aldatmaların/yanlış yönlendirmelerin yalnızca basit birer düşünce değişikliğine sebep olmakla kalmayacaklarına aksine eylemlerde de değişikliğe sebep olarak toplumsal düzen için birer risk oluşturacaklarına işaret etmektedir. Giriş bölümünde yazar kısaca; nefsin işleyişine, insanın düşünme biçimlerine, safsatayı ortaya çıkaran insanî sebeplere, düşünme-eylem birlikteliğine ve aldatmanın sebep olabileceği toplumsal risklere değinmektedir.

Yazar, “Tasdik Çeşitleri ve Beş Sanat” başlığını taşıyan birinci bölüme, mantığın ve kıyasın tanımlarını vererek başlamakta ardından da analitik yaklaşımını sürdürmektedir. Bu sayede konu üzerinde yeterince yetkinliği bulunmayan bir okuyucu, üzerinde konuşulacak kavramların ne anlama geldiğini öğrenebilmekte, konuya hâkim olan okuyucular da yazarın hangi terimlerin hangi tanımlarını tercih ettiğini ve hangi bağlamlarda kullandığını açıkça görebilmektedir. Yazar, mantığın ve kıyasın işleyişine dair kısa bir bilgi verdikten sonra tasdik türlerine, oradan da önerme türlerine geçmektedir. Yazar, yalnızca bu kategorik ayrıma işaret edip geçmek yerine bu önerme türlerinin ayrıntılı birer

açıklamasını vermektedir. Bu türlere ayrılmanın kaynağı nedir, isimlendirmeler neye karşılık gelmektedir, içerik analizi ve bilgi değeri tespiti nasıl ve neye göre yapılmaktadır gibi soruların cevaplarını da okuyucuya sunmaktadır. Özellikle vehmiyyat başlığını merkeze alacak olursak vehmin ne olduğu, insan idrakinde vehmin konumu, vehmin ortaya çıkışı ve niçin yetersiz-geçersiz olduğu gibi hususlar gayet özlü ve açık bir biçimde anlatılmaktadır. Haliyle okuyucu basit bir kavram ezberi yapmamakta, aksine işleyişe ve içeriğe dair ayrıntılı bir bilgi sahibi olmaktadır. Önerme türleri konusunun hemen ardından gelen beş sanat da söz konusu bu önermelerin hangilerinin malzeme olarak kullanıldığına göre bölümlenmektedir. Beş sanat; burhan, cedel, hitabet, şiir, mugalata/safsata'dır. Ancak yaygın bir kabule göre mantık tarihi açısından baktığımızda, beş sanat özellikle belli bir dönemden sonra hak ettiği değeri görememiştir. Yazar da bu eksikliği İbn Haldun'dan yaptığı bir alıntıyla vurgulamaktadır: "Mantık ilminde mühim ve mutemet olanın beş sanat olarak tabir edilen hususlar olmasına rağmen bu hususlara zaman zaman değinilmişse de umumiyetle bu konular hiç mevcut değilmişçesine ihmal edilmiştir." Haliyle yazar, bu boşluğun farkında olduğunun altını çizerek beş sanat konusuna da genişçe yer ayırmakta ve her bir sanatı mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde incelemektedir. Örneğin burhan başlığında; burhanın neliği, burhana ulaştırılan sorular, burhanın türleri, burhanın değeri gibi alt başlıklara yer vermektedir. Diğer sanatları da ayrıntılı bir biçimde işlemesine karşın asıl vurgunun burhan ve safsata başlıklarında olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Zira analitik yaklaşımını sürdüren yazar burada diyalektik bir karşılaştırma imkanını da okuyucuya sunmaktadır. Safsata, kendisini tabiri caizse burhanın karşısına konumlandırmaktadır. Haliyle safsatanın ne olduğunun, neden ve nasıl geçersiz olduğunun iyice anlaşılabilmesi için burhanın ne olduğunun, neden ve nasıl geçerli olduğunun da iyice anlaşılması gerekmektedir. Zira safsata, burhanın kırık aynadaki parçalanmış aksi gibidir. Kendisini bilgi gibi sunan safsatanın aslında bilgi olmadığını anlayabilmemiz için evvela asıl bilginin ne olduğunu öğrenmemiz gerekmektedir. Son olarak, mugalata (safsata) başlığında bir sanat olarak safsataya yer ayrılmış, temel bilgiler verilmiş ancak sıkıcı bir tekrardan kaçınılması amacıyla asıl ayrıntılı açıklama üçüncü bölüme bırakılmıştır.

"M.Ö. 5. Yüzyıl Atinası ve Sofistler" başlığını taşıyan ikinci bölüm, safsatanın tarihsel ve kültürel arka planının açıklanmasına ayrılmıştır. Bu

bölüm, oldukça ilgi çekicidir. Zira bir mantıkçı tarafından yazılmış ve mantıksal işleyişe odaklanan bir eserde psikolojik, sosyolojik, tarihsel ve kültürel arka plana genişçe yer verilmesi; düşüncenin, zamandan ve mekândan bağımsız nesnel bir üretim olmadığının altının çizilmesi yaygın görülen bir durum değildir ve oldukça değerlidir. Bu bölüm sayesinde okuyucu safsata konusunda “safsata nedir?” ve “safsata nasıl yapılır?” sorularının cevaplarını öğrenmenin yanı sıra “safsata ne(re)den başladı?” ve “safsata niçin yapıldı?” sorularının cevaplarını da öğrenme imkanına sahip olmaktadır. “Belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi” olan retorik bir sanat haline gelmesi; siyasal yaşamda eşitlik ve rekabetin sağlanması, yurttaşların kendilerini ifade etme haklarının teslim edilmesiyle mümkün olabilmektedir. Sofistler de bir gereklilik halini alan bu sanatın öğretimini üstlenen paralı öğretmenler olarak tarih sahnesinde kendilerini göstermişlerdir. “Antik Yunan Düşünce Dünyasında Retorik ve Sofistlerin Retorikle İlişkisi” başlığı; retorik yaşam alanı, sözün büyümesi, Yunan dilinin gelişimi ve retorik çeşitli filozoflar tarafından ele alınışı gibi konulara ayrılmıştır. “Sofist, Sofistler ve Antik Yunan Toplumuna Etkileri” başlığında sırasıyla kavram analizinin yapıldığı “Sofist Kavramı”; sofistlerin var oluş sebepleri ve hikayelerinin anlatıldığı “Sofistler”; insanı merkeze alma, konuları tartışmaya açma, konuşma eşitliğini sağlama gibi etkilere değinilen “Antik Yunan Yaşamında Sofistlerin Etkileri” alt başlıklarına yer verilmiştir. En vurucu tartışmalar; bilgeliğin neliği ve kimlerin bilgi olarak isimlendirilebileceği, düşünme ve eylem arasındaki ilişkinin mahiyeti, kutsal merkezli dünya görüşünden insan merkezli dünya görüşüne geçiş ve bu doğrultuda gerçekleşen nomos-physis temelli yasa yaklaşımları tartışmalarıdır. Yazarın da ifade ettiği üzere tüm bu tartışmaların doğal bir sonucu olarak sofistler, düşünülmeyen ve planlanmamış bir biçimde ortaya çıkmıştır. Kısa bir özetini sunduğumuz bu bölüm; yazarın safsatanın köken, oluşum ve gelişimine dair açıklamalarını yaptığı bölümdür. Girişte bireysel boyutta safsatanın uzanımlarına değinildiğini hatırlayacak olursak bu bölümde toplumsal boyutta safsatanın uzanımlarına da değinilerek parçadan bütüne bir inşâ faaliyetinin sürdürüldüğünü gözlemleyebiliriz. Bu bölümün tamamlanmasıyla okuyucu; tarihsel, kültürel, bireysel ve toplumsal boyutlarıyla safsataya ve sofistlere dair gerekli ve yeterli bilgiyi edinmekte ve son bölüm olan “Safsata, Safsatanın Oluşumu ve Çeşitleri” bölümüne başlamaya tam anlamıyla hazır bir hale gelmektedir.

“Safsata, Safsatanın Oluşumu ve eşitleri” başlığını taşıyan üçüncü bölüm, safsataya dair genel bir özet ve bilgilendirmeye başlamaktadır. Safsata kavramı, girişte ve ilk iki bölümde inşa edilmiş temellerin üzerine oturtulmakta ve safsatanın konumu, neliğiyle birlikte netleştirilmektedir. Bir “üst dil” olan retorikle “retoriğin yeni bir versiyonu” olan safsata birbirinden ayrıldıktan sonra “Safsatanın Tanımı, Mahiyeti ve Amacı” başlığına geçilmektedir. Bu başlıkta safsatanın etimolojik kökenine yer verilmekte, safsata ve mugalata arasında net bir ayrıma gidilmektedir. Ayrıca yazar; Aristoteles’i model olarak safsatayı, amaçlarını ve faydalarını kısaca özetlemektedir. İlgili mugâlatalar öncelikle biçime ilişkin ve içeriğe ilişkin olmak üzere ikiye ayrılmakta; içeriğe ilişkin olanlar da kendi içinde lafızdan kaynaklananlar ve manadan kaynaklananlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Safsata türlerine geçmeden evvel, safsatanın Aristoteles’ten günümüze farklı biçimlerde ele alındığının altı çizilmekte ve safsataya dair alternatif eserlere atıfta bulunmaktadır. Ancak yazar, başlığın sonunda kendisinin Aristoteles’in safsatayı ele alma biçimine sadık kalmaya hassasiyet göstereceğinin altını çizmektedir. Bu uyarının ardından artık safsatanın uygulamalı alanına geçilmekte; açıklamaları ve örnekleriyle birlikte safsatalar sınıflandırılmış bir biçimde sunulmaktadır.

Türlere ve başlıklara göre adları sıralanmış olan bu safsataların her biri ayrı ayrı oldukça önemlidir. Basit birer kelime oyunu ya da işlem hatası gibi gözükken bu safsatalar doğru bir biçimde kullanıldıklarında düşünce ve eylemde çok büyük değişimlere sebep olabilirler. Doğru ya da geçerli olmamasına rağmen kendisini doğru ya da geçerliymiş gibi sunan bu safsatalara kanan ve ikna olan bir kişinin düşünceleri, inançları, eylemleri kısaca tüm hayatı temelsiz ve yanlış bir düşünce üzerine inşa olabilir. Yazar, safsataları açıkladıktan sonra kullandığı örneklerde safsataların basit birer kelime oyunu ya da işlem hatası olmadıklarının altını çizmek ve okuyucunun safsatalarla canlı bir bağ kurabilmesini mümkün kılmak adına hem hayatın içinden hem de düşünce dünyamız için oldukça önemli örnekler sunmaktadır.

Bir konuya verilecek örnek, konunun önemi ve değerine dair bir fikir sahibi olmamıza olanak sağlar. Sözüünü ettiğimiz örneğin etkisi konusuna bir örnek verecek olursak; yazarın, dört terim hatasından bahsettiği başlıkta verdiği örnekte “insan-ı hakiki” ve “insan-ı mantkî” ayrımına gitmesi oldukça dikkate değerdir. Bu ayrım her ne kadar yalnızca mantık ve felsefeyle ilgilenenlere has bir ayrımmış gibi gözükse

de aslında gündelik dildeki birçok tartışmanın hareket noktasıdır. Hem konuşmacı hem de dinleyici konuştuğu ya da dinlediği şeyin duyulurlar dünyasına ait gerçek bir nesne mi yoksa düşünülürler dünyasına ait bir kavram mı olduğunun ayırdına varamazsa iletişimde ortak zemin/konu inşa edilemez. Haliyle ortak olmayan iki ayrı konu üzerine yüklenen yüklemeler de ister karşıt ister koşut olsunlar birbirlerini çürütemeyecek ancak sadece teğet geçeceklerdir. Bahsedilen ayrımın farkına varılabilmesi için de “hakiki şeyler” ve “mantıki şeyler” ayrımı hakkında temel de olsa bir bilgiye ihtiyaç vardır.

Sonuç bölümünde konular toparlanmakta ve birbirleriyle kısa ve öz bir biçimde ilişkilendirilmektedir. Delalet ve lafız bahsi ile safsatanın dilsel yönü; tarihsel bir varlık olması, kültürel etkilere açık olması ile düşünme imkanları arasındaki ilişkiden kaynaklanan insanın dışsal yönü; duygular ve özellikle arzulardan kaynaklanan etkilenimlerle insanın yanlış bir varlık olduğu vurgusuyla insanın içsel yönüne vurgu yapılmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümlere koşut-paralel olarak gelişen farklı düşünce, davranış ve tutumlar hatırlatılmaktadır. İnsanın öne alındığı, düşünce ve ifade özgürlüğünün sağlandığı toplumlarda insanın önemine binaen hitabet sanatının vazgeçilmezliğinin altı çizilmektedir. Safsatalar oldukça kısa ve öz bir biçimde özetlenmektedir. Son olarak safsatayı öğrenmenin önemi ve gerekliliğine değinilmektedir. Safsatayı öğrenmek, bir ifadeyi tutarlı bir biçimde değerlendirme gücü ve aldatılma karşısında tedbirli davranma imkânı verir. Haliyle safsatadan korunmak için de safsatayı öğrenmek zorundayızdır. Yazar, sofistlik delillere dair eğitimin küçük yaşlardan itibaren verilmesinin bir gerekliliğin de ötesinde artık bir zorunluluk halini aldığını vurgulamaktadır. Yazarın da ifade ettiği üzere “Değerlendirme bilinci olan, doğru ile yanlış ayırt edebilen bir toplum için mantığın ve safsatanın bilinmesi hayati bir önem taşımaktadır.”

Esere dair genel birkaç değerlendirme daha yapacak olursak; sofistler, eser boyunca yalnızca kendi oluşum ve gelişim çizgileri içinde sunulmuştur. Her ne kadar bazı eleştirilere atıfta bulunulmuş olsa da sofistlerin sebep olduğu düşünsel yıkımlara ve açmazlara biraz daha geniş bir yer verilirse okuyucuya nesnel bir değerlendirme için daha geniş bir düşünme alanı sağlanabilir. Örneğin sofistler ve paradokslar konusunun birlikte işleneceği bir başlık, sofizmin ve safsatanın nasıl açmazlar doğurduğunun açıkça görülebilmesini sağlayabilir. Özgür düşünce ortamının doğal bir sonucu hatta belki de meyvesi olarak sıfatlandırılan sofistler, eserin özellikle ikinci bölümünde okuyucuda

olumlu bir izlenim bırakmaya yatkın bir biçimde sunulmuş gibi gözükmektedir. Sofistlerin gözünden yahut sofistlerin merkeze alındığı bir anlatıma başvurulması, demokrasi gibi olumlu izlenimlere sahip kavram ile sofist ve safsata gibi olumsuz çağrışımlara sahip kavramlar arasında ister istemez bir bağ kurulmasına yol açabilir. Her ne kadar bu durumun kendisi bir *Amaçlı İştirak Safsatası* olsa da mevcut anlatım böylesi bir okumaya imkân verebilir. Sofistlere ayrılan yerin ardından sofistlere yöneltilen eleştirilere, sofistlerin sebep oldukları düşünsel krize ve mantığın/apodeiktiğin doğuşunu zorunlu hale getirmelerine biraz daha geniş bir yer verilebilirdi. Bu sayede her iki taraf eşit bir biçimde ortaya konulabilir ve okuyucu, eşit/tarafsız bir değerlendirme imkanına sahip olabilirdi. Bu ihtiyaç, eserde burhan-safsata dikotomisinde karşılanmaktadır. Yani söz konusu eleştiri eserin tümüne yöneltilen bir eleştiri değil yalnızca eserin ikinci bölümüne, sofistlerin tarihsel ortaya çıkış ve varoluş hikayelerinin sunulduğu bölüme yöneltilen bir eleştiridir.

Eserde gözden kaçan bazı yazım ve ifade hataları bulunmaktadır. Örneğin sayfa 163'te "Torpil yapmak ahlaki bir davranıştır. Ahlak dışı olan bir davranış kötülenmiştir. O halde, torpil yapmak kötülenmiş değildir." örneğinde orta terim (ahlaki bir davranış ve ahlak dışı olan bir davranış biçiminde) farklılaşmaktadır. İlk bakışta bir dördüncü terim hatası gibi gözüktüğü için okuyucuda belki bir kafa karışıklığına sebep olabilir ancak bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla yazım esnasında dikkatten kaçmış bir durum gibi gözükmektedir.

İlgili terim ve kalıpların kullanımında daha simetrik tercihlerin yapılması, konunun anlaşılabilirliğini biraz da artıracaktır. Örneğin "X Kaynaklı Safsata", "X'e Bağlı Olarak Oluşan Safsata", "X Olarak Ortaya Çıkan Safsata", "X Olarak Kullanmak", "X Safsatası" gibi kullanımlara yer verilmektedir. Başlıklarda ortaya çıkan bu çeşitlenmenin eğer içeriği ifade etmede özel bir önemi yoksa, birbirlerine uyumlu ve aynı dizgede bulunan simetrik kullanımlar tercih edilebilir. Diğer Safsata Çeşitleri başlığında bulunan "X, Y, Z Safsatası" biçimindeki simetrik kullanıma bakılıp diğer başlıklarla bir karşılaştırma yapılırsa kastımız daha iyi anlaşılacaktır.

Eser, konuların bağlamlarıyla birlikte sunulması ve özenle seçilmiş örnekleriyle kendini ön plana çıkarmaktadır. Örnekler oldukça etkili olmalarına rağmen okuyucunun yalnızca bir alıcı durumunda bulunduğu açık örneklerin yanına -nâcizâne bir tavsiye olarak- belki çözümü kitabın sonuna iliştirilmiş birkaç açık uçlu, boşluk doldurmalı

örnek eklenebilirdi. Zira eser boyunca düşünce-eylem birlikteliği, teori-pratik etkileşimi gibi konulara sık sık yer verilmiştir. Okuyucunun da öğrendiği konularda pratik-alıştırma yapabileceği bir alana sahip olması oldukça faydalı olabilirdi.

Sonuç olarak “Aldatanların Söylem Dili Safsata”, günümüze kadar safsata alanında yapılmış çalışmalardan beslenen, birikimi yapıcı bir eleştiriyile yoğurarak sunan, konuyu etraflıca değerlendirme imkanı sağlayan, örnekleriyle konuları somutlaştıran ve anlaşılmasını kolaylaştıran bir eserdir. Eserin asıl vurgusu; safsatanın nasıl hayatın içinden ve doğal bir biçimde doğduğu, günümüzde de bu konuda hayatın içinde nasıl bilinçli ve farkında olacağımız üzerindedir. Doğru ve yanlış birbirinden ayırma gücüne sahip olan akla kılavuzluk eden mantık, insanı düşünmede hataya düşmekten koruyan bir araçtır. Mantığın, işlevini yerine getirebilmesi için aklın doğru bir biçimde işletilmesi/kullanılması gerekmektedir. Doğrunun bilinmesi kadar yanlışın (safsatanın) da bilinmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle söz konusu eser, hataya düşmekten ve düşürmekten kaçınmayı öğrenmek isteyenler için oldukça kapsamlı ve faydalı bir çalışmadır. Ancak safsata hakkında bilgi sahibi olmak asla safsata yapmayacağımızı ya da hiçbir safsataya kanmayacağımızı garanti etmez. Tıpkı mantık alanında olduğu gibi yalnızca doğru kullanıldığında amaca ulaşılmamasını garanti eder. Kısaca ifade edecek olursak; “Mantık size düşünmeyi öğretir, sizin yerinize düşünmez.”